

בריונות מקוונת כלפי מורים בישראל (מאמר קצר)

צמרת ריקון
מכללת אורנים
tsricon@gmail.com

מיכל דולב-כהן
מכללת אורנים
michal@netvision.net.il

Cyberbullying toward Teachers in Israel (Short Paper)

Michal Dolev-Cohen
Oranim Academic College of
Education
michal@netvision.net.il

Tsameret Ricon
Oranim Academic College of
Education
tsricon@gmail.com

Abstract

Recent studies point to considerable rates of cyber bullying directed at teachers. The current mixed-methods research study focused on examining the prevalence of cyberbullying directed at teachers in Israel. The research entailed monitoring the internet to detect texts that were hurtful, embarrassing or abusive toward teachers. Moreover, teachers completed self-report questionnaires and underwent personal interviews in which they discussed their sources of support when coping with bullying and the support they felt the system provided. The quantitative part of the research included 269 teachers who completed questionnaires about their experiences with cyberbullying. The qualitative part included ten semi-structured interviews in which teachers described their cyberbullying experiences. The results of the study indicate that teachers in Israel experience frequent bullying on the internet. Nevertheless, they report being victims of bullying less frequently compared to the prevalence with which they see their colleagues being bullied. The research participants indicated that their level of reporting cyberbullying to officials, whether directed at themselves or at other teachers, is low. In their opinion, parents find it easy to post vindictive and antagonistic criticism of teachers on various media. The findings of this study lead to the conclusion that in order to cope with cyberbullying, its existence must be acknowledged and appropriate intervention programs should be created to expand the discourse on the topic of cyberbullying.

Keywords: Cyberbullying, Teachers, Victims.

תקציר

מחקרים שנערכו בשנים האחרונות מצביעים על אחוזים לא מבוטלים של בריונות מקוונת כלפי מורים. המחקר הנוכחי אשר התבצע במתודולוגיה משולבת התמקד בבדיקת שכחות הבריונות המקוונת כלפי מורים בישראל, באמצעות ניטור רשת האינטרנט לצורך איתור טקסטים של פגיעה במורים, כמו גם באמצעות שאלונים לדיווח עצמי וראיונות אישיים, תוך התייחסות למקורות התמיכה שלהם בעת ההתמודדות עם הארוע ותחושת התמיכה שהם חשים שהם זוכים לה מהמערכת. בחלק הכמותי של המחקר השתתפו 269 מורים אשר מלאו שאלון הצקה

בריונות מקוונת ובחלק האיכותני התבצעו 10 ראיונות חצי מובנים, אשר עסקו בתיאור חווית הבריונות. מתוצאות המחקר עולה כי מורים בישראל נפגעים במרחב המקוון בשכיחות גבוהה, אם כי הדיווח שלהם כקורבנות נמוך מהשכיחות בה הם רואים עמיתים למקצוע נפגעים. משתתפי המחקר העידו על דיווח נמוך לגורמי טיפול לאחר פגיעה מקוונת בהם או במורים אחרים. לתחושתם, הורים מרגישים נוח לבטא ביקורת באופן אלים במדידות השונות. ממסקנות המחקר עולה כי כדי להתמודד עם התופעה, יש להכיר בקיומה ולייצר תוכניות התערבות מתאימות, אשר ירחיבו את השיח בנושא הבריונות המקוונת.

מילות מפתח: בריונות ברשת, מורים, קורבנות.

מבוא

בריונות מקוונת מוגדרת כשימוש חזרתי אגרסיבי מכוון במידע ובתקשורת בידי יחיד או קבוצה על מנת לפגוע באחר – הקורבן, באמצעים טכנולוגיים (Smith et al., 2008). כך שבריונות מקוונת כלפי מורים יכולה לבוא לידי ביטוי באמצעות מסרים פוגעניים (אישיים או פומביים) באמצעים דיגיטליים, בהפצת תמונות, מדבקות (תמונה עם כיתוב) וסרטונים משפילים בין אם נוצרו על מנת לייצר תוכן כזה לאחר פרובוקציה (למשל: הקנטת מורה וצילום תגובתו, זריקת שקית מים על מורה והפצת הסרטון וכדומה) ובין אם נוצרו במקרה (למשל: צילום של מורה שהחליק ונפל בטיול), בהתחזות למורה ברשתות חברתיות או במסרים מידיים לצורך הפצת מסרים (למשל: לצורך ביטול מבחן), בכוחניות כמו הוצאה מקבוצה או צירוף לקבוצה למורת רוחו של המורה, בשיימינג בקבוצות וואטסאפ או ברשתות החברתיות ובאתרים המאפשרים זאת ובסחיטה (דולב-כהן, יונה ואולריך, בדפוס; Kyriacou & Zuin, 2016).

מחקרים שנערכו בשנים האחרונות מצביעים על אחוזים לא מבוטלים של בריונות מקוונת כלפי מורים. כך למשל במחקר גרמני שבחן פגיעות מקוונות במורים, דיווחו 65% מהנבדקים שחבריהם למקצוע נפגעו מבריונות ברשת (Gregory et al., 2012) ובמחקר שנערך ברפובליקה הצ'כית דיווחו 21.73% מהמורים כי חוו בריונות ברשת (Kopecký & Szotkowski, 2017). עם זאת, נדמה שבגלל המאפיינים השונים של הפגיעה ברשת, היעדר קשר עין והקושי ביצירת אמפתיה לקורבן, המקרבן אינו תמיד מודע לפגיעה, ממש כשם שלעיתים הקורבן אינו בטוח בה (דולב-כהן ולפידות-לפטר, 2016). חוסר הבהירות והקושי בהגדרה, גורם לכך שהתופעה נמשכת והדיווח אינו בהלימה לשכיחותה.

כיוון שכך, בבואנו לחקור את התופעה של בריונות מקוונת כלפי מורים בישראל על היקפיה ומאפייניה, ישנה חשיבות רבה בשילוב מספר מתודולוגיות, על מנת לקבל תמונת מצב מלאה.

מתודולוגיה

במטרה לקבל תמונת מצב רחבה ולהעמיק את הידע לגבי שאלות המחקר, המידע נאסף באמצעות 3 כלים: (א) העברת שאלונים למורים בנוגע לבריונות המקוונת כלפיהם; (ב) ראיונות אישיים; (ג) ניתוח תוכן של טקסטים גלויים באתרי אינטרנט, פורומים, טוקבקים וכדומה. איסוף נתונים זה, מאפשר לקבל תמונת מצב רחבה בנוגע לבריונות מקוונת כלפי מורים בישראל.

נבדקים

בחלק הכמותי של המחקר השתתפו 269 מורים: 200 נשים (74.3%) ו-69 גברים (25.7%). לצורך החלק האיכותני, רואיינו 10 מורות המלמדות בחטיבות ביניים ובתיכון, אשר העידו על עצמן שנפגעו מבריונות ברשת על רקע היותן מורות.

כלים

שאלון פרטים אישיים ומקצועיים

נבנה לצורך המחקר וכלל פרטים אודות מגדר הנבדק, תפקיד במערכת החינוך, כיתת הלימוד איתה עובד הנבדק בבית הספר, שימוש בקבוצת וואטסאפ עם תלמידים והורים בבית הספר.

שאלון הצקה בבריונות מקוונת

השאלון לדיווח עצמי מבוסס על שאלון ההצקה של אולביוס (Olweus, 1991), ומתייחס לסיטואציות של התנהגות פוגענית במרחב המקוון. הוא כולל שלושה תתי סולמות: הקורבן, המקרבן והצופים מן הצד. במחקר הנוכחי נעשה שימוש בתת סולם הקורבנות ובתת סולם הצופה מן הצד. השאלון הותאם בניסוחו למחקר הנוכחי והתייחס בכל סולם לשבעה פריטים, בהם הנשאלים התבקשו להתייחס לפגיעה בהם ובאנשי חינוך אחרים במרחב המקוון. במחקר הנוכחי העקיבות הפנימית הייתה $\alpha = .83$. לקורבנות לבריונות מקוונת ו- $\alpha = .88$. לצופים מן הצד בבריונות מקוונת כלפי אנשי חינוך. בנוסף, נשאלו המורים על דיווח הפגיעה.

ראיונות אישיים

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בראיונות חצי מובנים אשר הזמינו את המרואיינת לתאר את החוויה של פגיעה מקוונת בה עצמה.

ניתוח תוכן

לצורך איתור טקסטים פוגעניים כלפי מורים ברשת בשנת 2018, בוצע ניטור מילים באמצעות תוכנה של חברת באזילה. אותרו 2,386 דיונים בהם נכללו ביטויים אלימים כלפי אנשי חינוך, רובם ברשתות החברתיות (41%) ואחרים במרחבים אחרים באינטרנט (פורומים, טוקבקים וכדומה).

ממצאים

מתוך ניתוח הנתונים, עולים הממצאים העיקריים הבאים:

טבלה 1. טבלת התפלגות התאורים של עדות לבריונות מקוונת וחוויה של בריונות מקוונת בקרב מורים (N = 269)

קורבנות לבריונות N (%)		עדות לבריונות N (%)		
כן, לפחות כמה פעמים בחודש	כן	כן, לפחות כמה פעמים בחודש	כן	
2 (0.7)	68 (25.3)	25 (9.3)	160 (59.5)	הטרדה או איום, פגיעה רגשית שהגיעה באמצעי מקוון
4 (1.5)	50 (18.6)	9 (3.3)	130 (48.3)	לעג, השפלה באמצעי מקוון
1 (0.4)	52 (19.3)	20 (7.4)	138 (51.3)	הוצאת שם רע באמצעי מקוון
7 (2.6)	42 (15.6)	7 (2.6)	68 (25.3)	שימוש באינטרנט להתנהגות פוגענית, פתיחה של חשבון אינטרנטי מזויף
10 (3.7)	67 (24.9)	19 (7.1)	148 (55.0)	פגיעה רגשית באמצעי מקוון אחר, או בעת השתתפות באתר או פורום
6 (2.2)	64 (23.8)	32 (11.9)	165 (61.3)	פגיעה משיחה בוואטסאפ הכיתתי
5 (1.9)	40 (14.9)	32 (11.9)	159 (59.1)	פגיעה משיחה בוואטסאפ הורים

בניתוח התוכן, שנערך באמצעות חברת באזילה, עלה כי מחצית מן השיח האלים נכתב על ידי תלמידים וכשליש ממנו על ידי הורים. השיח המתועד הציג אלימות מילולית או קריאה לאלימות פיזית, כאשר עיקר השיח האלים אשר קורא לאלימות פיזית כלפי מורים, נכתב על ידי טקסטים שנכתבו על ידי בוגרים (להבדיל מקטינים).

רוב השיח האלים שאותר ברשת הופנה כלפי מורים ספציפיים וביטא תלונות או האשמות ספציפיות ומיעוט מהשיח הופנה כלפי בית הספר כמוסד חינוכי.

בכל הנוגע לדיווח ארועי הבריונות המקוונת, 47 מורים, שענו על השאלון לדיווח עצמי, דיווחו לגורמי סמכות כי היו עדים לבריונות מקוונת ו-30 מורים דיווחו לגורמי סמכות כי היו קורבנות לבריונות מקוונת. ואכן, 3 מתוך המרואיינות במחקר האיכותני, פנו לצוות ליועצת בית הספר וחשו שזכו לתמיכה. אחרות דיווחו שלא זכו לתמיכה: "היא אמרה לי שההורים יעשו בלאגן וזה לא מתאים. שעדיף שאני אוריד את הראש ונתעלם" או שבחרו לא לדווח: "הרגשתי באותו הרגע שבא לי לשים את זה מאחורי".

בין אם דיווחו ובין אם לאו, השלכות הפגיעה המקוונת במורים באו לידי ביטוי בתסכול, כעס ותחושות פגיעה: "אחרי החופשה חזרתי ללמד כאילו כרגיל אבל עם מוטיבציה נמוכה, בלי חשק להשקיע, חשתי טינה כלפי התלמידים...". חלק מהמורות אף הביעו מחשבות בנוגע לעזיבת ההוראה.

סיכום

ממצאי המחקר חושפים תמונה קשה של מורים הנפגעים במרחב המקוון בשכיחות גבוהה, לעיתים בידיעתם ולעיתים שלא בידיעתם. הממצאים מעידים על כך שהצופים מן הצד מדווחים על כך שנחשפו לפגיעה מקוונת בעמיתיהם, יותר מהשכיחות המדווחת של הקורבנות. סיבה נוספת אשר יכולה להסביר את הפער היא שלא תמיד הקורבן לבריונות ברשת חווה אותה כפוגענית. העדר קשר העין והרמזים הויזואליים, מותירים את הקורבן מבולבל (Lapidot-Lefler & Dolev-Cohen, 2015). בנוסף, ייתכן שמורים הצופים מן הצד, מזהים את הארוע כבריונות וקל להם להעיד על מהותו בהשוואה לקורבנות עצמם, אשר הודאה במעורבותם עלולה להתפס ככשלוך (Kopecký & Szotkowski, 2017).

בריונות מקוונת מופנית כלפי הקורבן, אך למעשה גם הצופים מן הצד, הקולגות, חווים פגיעה משנית, כאשר סביבת העבודה שלהם נפגעת והם עלולים לחוש חוסר מוגנות וחשש מפגיעה בהם עצמם (Kyeung-seo et al., 2016).

על אף שכיחת התופעה, משתתפי המחקר העידו על דיווח נמוך לגורמי טיפול לאחר פגיעה מקוונת בהם או בעמיתיהם. נראה שהם חווים תחושות של חוסר אונים בכל הנוגע לטיפול בבריונות מקוונת. עם זאת, חוסר הדיווח משאיר את הקורבן בתחושה של פגיעות במקום עבודתו והדבר משליך על תפקודו כמורה. בנוסף, תת דיווח זה, עלול לתת לגיטימציה לתלמידים והורים אחרים לפעול בבריונות כלפי מורים ובנוסף, לייצר מודל לא נכון לחיקוי, כך שתלמידים לא יפנו לעזרה לאחר פגיעה מקוונת בהם כאשר גם המורים לא מתנהלים כך. מודל לינג בעייתי נוסף נוצר כאשר הורים מרגישים נוח לבטא את חוסר שביעות רצונם באופן אלים בקבוצות הוואטסאפ הכיתתית והן במרחבי האינטרנט ברשתות החברתיות ובאתרים שונים.

נראה כי כדי להתמודד עם התופעה כהלכה, יש להכיר בקיומה ולייצר תוכניות התערבות מתאימות, אשר ירחיבו את השיח בנושא הבריונות המקוונת. תפיסת המקרבים את המורה כאחר שלם, בעל רגשות וצרכים, שיש לכבדו, תוביל לחינוך הוליסטי ונכון יותר ותביא להפנמה מיטבית של תוכניות מניעה בנושא הבריונות המקוונת. זאת ועוד, הורים רבים שותפים גם הם לפגיעה המקוונת במורים. יש מקום לייצר תוכניות המשלבות גם את ההורים ובנוסף, מעודדות את הצופים מן הצד – הן הצעירים והן המבוגרים, לדווח על ארועי הבריונות ולייצר רשת תמיכה לקורבן באשר הוא.

מקורות

- דולב-כהן, מ', יונה, מ' ואולריך, א' (בפרסום). כבר לא בארבע עיניים: חוויותיהן של מורות שנפגעו מהורים באמצעות וואטסאפ. **הייעוץ החינוכי, כב**.
- דולב-כהן, מ' ולפידות-לפדר, נ' (2016). בריאות וחולי במרחבי הסיברספייס: בין הצקה מקוונת להצקה מסורתית בקרב בני נוער בישראל. **דברים, 9**, 95-114.
- Gregory, A., Cornell, D., & Fan, X. (2012). Teacher safety and authoritative school climate in high schools. *American Journal of Education, 118*(4), 401-425.
- Kopecký, K., & Szotkowski, R. (2017). Specifics of cyberbullying of teachers in Czech schools - a national research. *Informatics in Education, 16*(1), 103-120.
- Kyriacou, C., & Zuin, A. (2016). Cyberbullying of teachers by students on YouTube: challenging the image of teacher authority in the digital age. *Research Papers in Education, 31*(3), 255-273.
- Lapidot-Lefler, N., & Dolev-Cohen, M. (2015). Comparing cyberbullying and school bullying among school students: Prevalence, gender, and grade level differences. *Social Psychology of Education, 18*(1), 1-16.

- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: Some basic facts and effects of a school-based intervention program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 411-448). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.